مدیریت شهری
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Automn 2015
۷-۲۲
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۵/۴ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۱۲/۲۳

تحلیل تطبیقی تیمچه های با فضای مرکزی غیرمسقف به عنوان فضاهای شهری تجاری در بازار با تاکید بر ویژگی های تیمچه صرافیان در استان فارس

علی پورجعفر*- کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
امیر صدرایی – کارشناس ارشد معماری، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال، تهران، ایران.

چکیده
تیمچه ها را می توان فضاهای شهری سنتی ایرانی- اسلامی قلمداد نمود. این فضاهای شهری را به طور کلی می توان به دو گونه دارای فضای مرکزی مسقف و غیرمسقف تفکیک کرد. کاربری اصلی اکثر این گونه فضاهای شهری سنتی، تجاری- تخصصی است. این فضاها در زمان های خاص به فعالیت های فرهنگی- مذهبی نیز پاسخگو می باشد؛ در حالی که توسعه فرهنگ این گونه فضاهای شهری در بین جامعه طراحان شهری، کسبه بازار و شهروندان از دیرباز استمرار داشت، عملکرد، فضا و کالبد تیمچه در دوره صفویه و به طور خاص، دوره قاجار در راستای کمال گرایی طراحی شهری به خوبی تجلی و تبلور فیزیکی یافت. بازاریان و تجار ایرانی برای استقبال از مشتریان داخل و خارج خود، تهیه و تدارک ایجاد فضایی عمومی و مجلل را وظیفه خود می دانستند و به راحتی برای طراحی و ساخت و ساز آن مشارکت، همکاری و هزینه می کردند. تیمچه های موجود در سراسر گستره پهناور ایران، همچون تیمچه صرافیان، تیمچه ناسار، تیمچه وکیل و سرباز دلیلی بر این مدعاست. فضای عمومی این تیمچه ها تا حدودی چند عملکردی می باشد، به طوریکه این فضاهای شهری تخصصی تجاری در دهه محرم به راحتی تغییر کاربری داده و برای برنامه های مذهبی- فرهنگی مورد استفاده عموم قرار می گرفته است. تغییر کاربری مربوط به ایام خاص با اراده مردم (به طور خاص تجار) و نه با خواست حکومت و دولت انجام می پذیرفته است. در این مقاله با روش توصیفی- تحلیلی، ضمن اشاره به تیمچه های دارای فضای مرکزی غیرسقف ناسار، وکیل، سرباز و صرافیان در کشور ایران و دسته بندی دوگونه تیمچه های مسقف و غیرمسقف، به ویژگی های تیمچه های گونه دوم، بویژه تیمچه صرافیان پرداخته می شود. ویژگی هایی همچون موقعیت این مجموعه، نحوه عملکرد آن، وسعت فضای باز مرکزی و شکل و فرم خاص بنا و نحوه ارتباط تیمچه با راسته اصلی بازار نسبت به دیگر تیمچه ها از یافته های این پژوهش محسوب می شوند. در پایان ضمن معرفی کامل تیمچه صرافیان از لحاظ عملکردی به عنوان نمونه تیمچه ای با فضای مرکزی غیرمسقف و منحصربفرد، به تحلیل کالبدی این مجموعه با ارزش پرداخته می شود.
واژگان کلیدی: فضاهای شهری سنتی، تیمچه غیرمسقف، عملکرد، تیمچه صرافیان.

Comparative Analyses of Various Types of Uncovered Timchehes with Emphasis on Timcheh Sarafian

Abstract
Timchehes have a semi-public Persian-Islamic traditional urban space. These urban spaces can be classified into uncovered and covered sections. They are also used for socio-cultural activities in particular situations like ritual ceremonies of "Moharram". Urban spaces and related activities of Timcheh reached to its magnificent highest level of design and performance in Qajar era and a little ago. Design and construction of these sophisticated structures are the result of strong co operation of merchants and people participation. Existing Timchehes in all over the vast land of Iran like Timcheh Sarrafian, Timcheh Nasar, Timcheh Vakil and Timcheh Sarbaz are good examples of such building complexes users of Timchehes help together for designing and building such grand urban spaces. In This paper uncovered Timcheh will be studied through descriptive & analytical method. In conclusion, the specific features of various types of uncovered Timchehes will be determined. It will be also mentioned and explained that not only design of the Timcheh, but also multifunctional property, is what makes Timcheh Sarrafian a unique uncovered Timcheh in Iran.
Keywords: Traditional urban spaces, Uncovered Timcheh, Function, Timcheh Sarrafian.

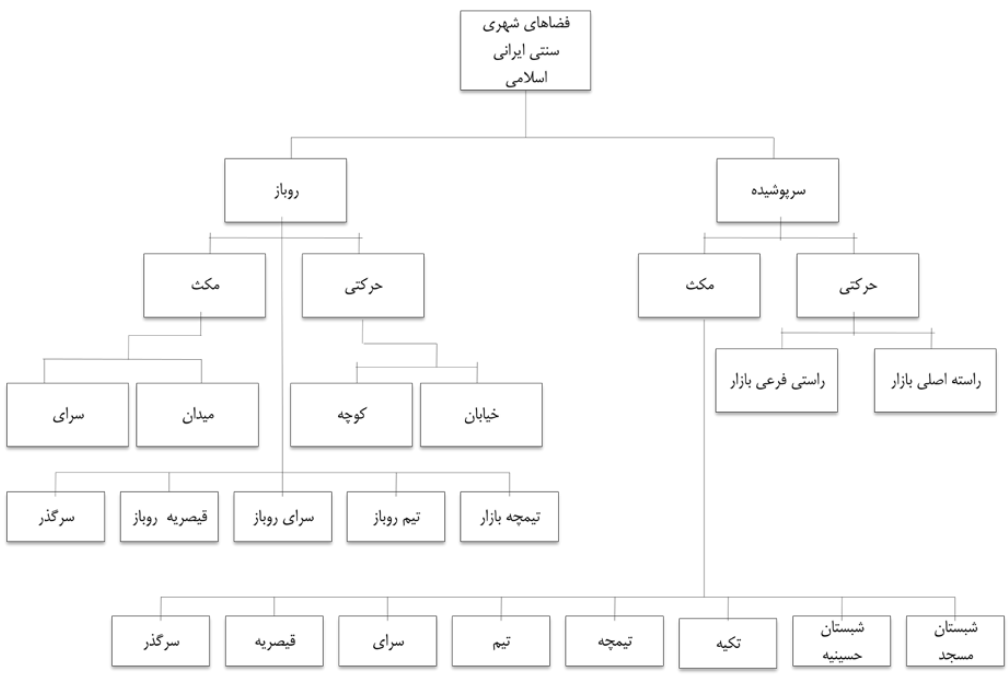
* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۹۴۸۳۸۱۸۹؛ رایانامه: a.pourjafar@modares.ac.ir

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

مقدمه

فضاهـای شـهری همچـون سـایر فضاهـای بـازار در شـهرهایی کـه دارای فرهنگـی غنـی طراحـی شـهری در شهرسـازی بوده‌انـد، هـر کـدام متناسـب بـا نـوع و نیـاز بـه آن شـکل گرفتـه اسـت. داد و سـتد و تجـارت از گذشـته‌های دور و دوران کهـن موجـب اسـتحکام روابـط اجتماعـی و توسـعه روابـط فرهنگـی مـی شـده کـه در توسـعه اقتصـادی نقـش حائـز اهمیتـی داشـته اسـت (Edgu, Unlu, Şalgamcioğlu, Mansouri, ۲۰۱۲: ۲). بازارهـای سـنتی ایـران از جملـه فضاهـای شـهری تجـاری اسـت کـه بسـتر داد و سـتد و تجـارت را فراهـم مـی کرده‌انـد و غالبـاً در گـروه فضاهـای حرکتـی جـای می‌گیرنـد. بـه عـلاوه بازارهـای ایـران مرکـز کلیـه فعالیت‌هـای اقتصـادی بـوده و از طریـق داد و سـتد موجـب ارتبـاط بیـن مناطـق مختلـف مـی شـده‌اند (Rotblat, ۱۹۷۵). داد و سـتد و تجـارت در تیمچه‌هـا نیـز بـه عنـوان فضاهایـی مهـم از مجموعـه فضاهـای تشـکیل دهنـده بـازار، وجود داشـته اسـت. با توجـه به وابسـتگی غیرقابل انـکار تیمچه بـه کالبد بازار و رونـق کـم و بیـش بازارهای ایرانی بویـژه در دوره های متاخـر انتظـار مسـتمر این عنصـر تجـاری در معماری بـازار، بالاخـص از دوران صفویـه بـه بعـد طبیعـی بـه نظـر می‌رسـد (امیرخانـی و دیگـران، ۱۳۸۸، ص ۴۱). بـرای مثـال مجموعه تاریخی بـازار تبریـز به‌عنوان یک بلوک شـهری و یک سـازمان اجتماعـی تکامل یافته در میـان بافـت کهن تبریز اسـت. بازار مذکـور تیمچه‌های متعـددی از انـواع تیمچه‌هـا را در خود جای داده اسـت (Tehrani etall, ۲۰۱۲ : ۵۳۸۲). این گونـه فضاهـا را بـا درنظـر گرفتـن اینکـه تحت کنتـرل گروهـی خاص از تجـار قـرار داشـته‌اند و امـکان اسـتفاده از آن‌هـا در ایران اسـلامی، در بیشـتر اوقات شـبانه‌روز بـرای عموم مـردم فراهم بـوده، می‌تـوان از جمله فضاهای شـهری سـنتی ایرانی اسـلامی محسـوب نمود. غالباً بازار دارای فضاهایـی در انـواع سرپوشـیده و روبـاز (غیرمسـقف) و مکـث و حرکـت اسـت (نمـودار شـماره ۱).

یکـی از متاخرتریـن فضاهـای شـهری تجـاری در ایران اسـلامی، تیمچه‌هـای دوران قاجـار اسـت؛ فضاهایـی کـه بـه عنـوان کاروانسـراهای کوچک به منظـور تمرکز مشـاغل خاص سـاخته می شـده اند (وفایـی و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۵۰)، کـه نمونه‌های گوناگـون آن‌ها در بازار

نمودار ۱. دسته بندی فضاهای شهری سنتی ایرانی- اسلامی؛ ماخذ: پورجعفر، ۱۳۹۱.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Automn 2015

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

شـهرهای شـیراز، تهـران، تبریز، کاشـان، سـمنان، یزد، قـم و قزویـن قـرار دارد. در ایـن مقالـه ابتـدا به بررسـی واژه تیمچـه و معنـای لغـوی و تخصصـی آن پرداختـه مـی شـود و تعاریـف گوناگونـی که بـرای آن بیان شـده اسـت ارائـه مـی گـردد. در ادامه پس از معرفـی ۴ نمونه از تیمچه هـای غیرمسـقف بـه عنـوان فضاهای شـهری تجـاری- تخصصـی، به تحلیل و مقایسـه آن ها پرداخته و در نهایـت یافته هـای حاصـل بیان می شـود. در پایان نیـز نتایـج حاصـل از مطالعـات بعمـل آمـده در ایـن پژوهـش بیان مـی گردد.

۲. مبانی نظری

واژه «تیـم» بـه معنـای کاروانسـرای بـزرگ و تیمچه به معنـای تیـم کوچـک، بـازار و کاروانسـرای کوچـک (به نقـل از دهخـدا)، جوبـه و پاسـاژ (فرانسـوی) می باشـد (رفیعـی سرکشـی، رفیـع زاده، رنجبر کرمانـی، ۱۳۸۲، ص ۱۶۷). ریشـه واژه تیم از زبان چینی «تی. ان» برابر دکان اسـت (ابوالقاسـمی، ۱۳۷۴). این واژه همچنین به معنـای بنایی اسـت تجـاری، معمولا شـامل حیاطی در میـان حجـره ها یـا دکان هـای مختلف در یـک یا چند طبقـه در پیرامـون آن (انـوری، ۱۳۸۱، ص ۲۰۲۲). در فرهنـگ معیـن ایـن واژه بعنـوان سـرایی، دارای چنـد دکان کـه تاجـران در آن داد و سـتد کننـد معنی شـده اسـت (معیـن، شـهیدی، ۱۳۷۷، ص ۷۲۴۱). بـه طـور کلـی تیـم واژه ای ایرانـی اسـت و در لغـت شناسـی، به هـر چیـز گـرد و جمـع و جور گفته می شـود (سـامانی بـه نقـل از سـلطان زاده، ۱۳۸۹، ص ۲۷). به طـور کلـی بـا توجـه بـه مطالعـات بعمل آمـده و مصاحبه با کسـبه تیمچه هـا و همچنیـن مشـاهدات میدانـی نگارنـدگان از نمونـه تیمچه هـای غیرمسـقف، تیمچـه را می تـوان مکانـی کوچـک برای داد و سـتد عده ای تاجـر، بازرگان و مشـتریان آن هـا تعریـف نمـود کـه در موسـم اعیاد و سـوگواری بـه خصـوص دهه محرم بـرای انجام مراسـم سـوگواری نیـز مورد اسـتفاده قـرار می گرفته اسـت.

بـه بیان کریـم قربانـی (۱۳۸۲، ص ۶۹) تیمچه در واقع مرکـز چنـد تجـارت خانه بـوده و به معنـی مجموعه ای جمـع و جـور مـی باشـد. تیمچـه مکانـی مهـم بـرای ملاقـات بازرگانـان اسـت، یعنـی جایـی کـه بیشـترین روابـط شـغلی برقرار می شـود. اتاق هـای تیمچه عمدتاً بعنـوان دفتـر کار تجـار بـازار (حجـره) مـورد اسـتفاده قـرار مـی گیـرد و به نـدرت جنبـه انباری یـا فعالیتهای تولیـدی را دارد. هـر تیمچـه از یـک طـرف بـا راسـته اصلـی بـازار و از سـمت دیگـر بـا سـرا یـا کاروانسـرایی ارتبـاط داشـت (بلاغـی، ۱۳۶۹، ص ۱۹۵). بـه عبارتـی بیشـتر تیمچـه هـا مفصـل ارتباطی بین راسـته بـازار و سـرا بوده اسـت (محمد مرادی و دسـتمالچیان، ۱۳۸۴، ص ۲۵۳). در اکثـر تیمچه هـا باراندازو وجـود داشـته و سـطح باراندازهـا پایین تـر از سـطح تیمچه هـا بـوده اسـت (بلاغـی، ۱۳۶۹، ص ۱۹۵). تیمچه هـا فضاهـای تکیـن و منحصربفـردی در فرهنـگ طراحـی شـهری ایرانـی- اسـلامی محسـوب می شـوند. اکثر ایـن فضاها اگرچه بیشـتر برای فعالیت هـای تجـاری، برنامه ریزی، طراحـی و معمـاری شـده انـد. لیکـن در مواقـع خـاص بـرای فعالیت هـای فرهنگی- مذهبـی (در مدتی کوتاه) بـه راحتـی تغییـر کاربـری داده و بصـورت یـک فضای عمومی برای برگزاری مراسـم سـوگواری، اعیاد و جشن و سـرور نیز مورد اسـتفاده قـرار می گیرنـد (پورجعفر و دیگـران، ۱۳۹۲). از دوره صفویـه تـا اواخـر دوران قاجار انـواع تیمچـه هـا در گسـتره وسـیع جغرافیایـی ایـران زمیـن بصورت سرپوشـیده کامـل و نیمه سرپوشـیده با فضـای مرکـزی روبـاز برنامـه ریـزی، طراحی و سـاخته شـدند. از نظـر موقعیـت تمامـی تیمچـه هـا در جـوار راسـته اصلـی بـازار مکانیابـی شـده انـد. در ایـن مقالـه سـعی در شـناخت بیشـتر و درک ویژگـی هـای تیمچه هـای غیـر مسـقفی اسـت کـه در گسـتره جغرافیـای کنونـی ایـران موجودنـد. در پژوهـش هـای اندکـی که بـه طور مسـتقیم بـه بررسـی تیمچه ها پرداخته شـده، بـرای نمونـه در برخـی مقـالات علمـی پژوهشـی چاپ شـده همچون مقاله ای تحت عنوان «بررسـی دگرگونی تناسـبات حاکم بر تیمچه هـای ایـران در دوران قاجار» (امیرخانـی و دیگـران، ۱۳۸۸، ص ۴۸-۳۹) بـه اشـتباه کلیـه تیمچـه هـا فضاهای سرپوشـیده برشـمرده شـده اسـت و در بررسـی انـواع تیمچه هـا بـه تیمچه هـای

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

سرباز که دارای فضای میانی غیرمسقفند، همچون تیمچه صرافیان در آباده، تیمچه سرباز در قزوین، تیمچه ناسار در سمنان و تیمچه وکیل در یزد اشاره نشده است.

در برخی موارد تیمچه مشابه «سرا» توصیف گردیده است. بسیاری سرپوشیدگی تیمچه در مقایسه سرا را تنها تفاوت این دو عنصر (عناصر مکمل بازار) بر شمرده‌اند. قبادیان نیز تیمچه را از جهت مسقف بودن متفاوت با سرا می داند (قبادیان، ۱۳۸۴، ص ۲۰۰). اما با توجه به معنای لغوی تیم و تیمچه و طراحی آن، که آن را به کاروانسرا مربوط می کند و مصداق هایی همچون تیمچه صرافیان آباده، و سرباز قزوین، می توان با اطمینان بیان کرد که این گونه بناها الزاماً مسقف نیستند. تیمچه های بدون سقف از نظر معماری شکل تکامل یافته کاروانسراهای باقی مانده از دوره صفویه هستند که البته تعداد آنها بسیار اندک است (پیرنیا، ۱۳۸۴، ص ۱۲۵). روند معماری و هنر ایران تا زمان فتحعلی شاه و محمد شاه، همچون زنجیری به هم پیوسته بود (پیرنیا، ۱۳۸۲، ص ۳۴۸). با توجه به وابستگی غیر قابل انکار تیمچه به کالبد بازار و رونق کم و بیش بازارهای ایرانی بویژه در دوره های متاخر انتظار مستمر این عنصر تجاری در معماری بازار، به طور خاص از دوران صفویه به بعد طبیعی به نظر می رسد (امیرخانی و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۴۱). اسناد و نوشتارهای سیاحان و مورخان دوره صفوی و قبل از آن در رابطه با تیمچه ها که شامل سفرنامه آفاناس یوئیج (آفانایویچ، ۱۳۵۴ :۳۳۴-۳۳۹)، همچنین اسناد به جای مانده از اصطخری و مقدسی (همای شیرازی اصفهانی، ۱۳۸۴، ص ۶۵) که اکثراً به وجود تیمچه ها در اطراف بازار به دوران پیش از قاجار اشاره نموده‌اند، خود دلیلی بر این مدعاست. مهم ترین ویژگی اقتصاد ایران در دوره قاجار افزایش واردات کالاهای خارجی به کشور بود که طبعاً به گسترش بیش از پیش سراها و تیمچه ها انجامید. بدین ترتیب در دوره قاجار طرح های متنوعی از تیمچه ها پدید آمد و نمونه های متعددی از چنین فضاهای شهری تخصصی تجاری که بستر رقابت بازرگانان معتبر و تجار عمده را فراهم می نمود، طراحی و ساخته شد.

هر دو گونه تیمچه با فضای مرکزی مسقف و بدون سقف، در ایران موجود است. در پژوهش حاضر به موضوع تیمچه های غیر مسقف و انواع آن پرداخته خواهد شد. برای دسته بندی انواع تیمچه های غیر مسقف موجود، علاوه بر اشاره به دسته بندی تیمچه های مسقف و غیرمسقف (نمودار شماره ۲) از نظر شکل و فرم، به مطالعه و شناخت تیمچه های متعددی همچون سرباز در قزوین، ناسار در سمنان و صرافیان در آباده از طریق مطالعات میدانی و اسنادی پرداخته شده است.

۳. بحث و یافته ها

۳,۱. تیمچه صرافیان

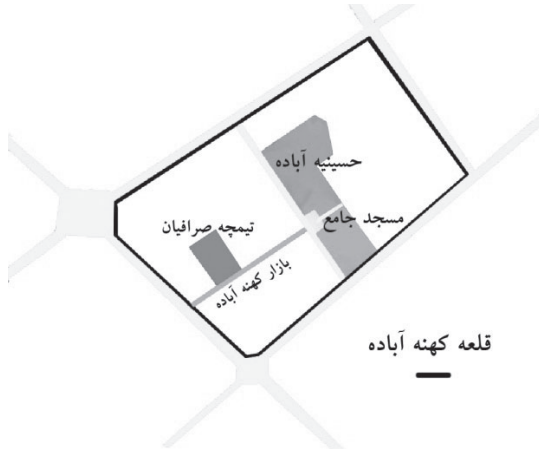
اثر تاریخی تیمچه صرافیان واقع در شهر آباده و مرتبط با بافت شهری- بازار کهنه از بافت قدیم شهر آباده محسوب می شود. - در تاریخ ۷۶/۷/۲۳

نمودار ۲. تیمچه های مسقف و غیر مسقف؛ ماخذ: پورجعفر، ۱۳۹۲.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Automn 2015

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

تصویر ۱. موقعیت تیمچه صرافیان در بازار کهنه شهر آباده؛ ماخذ: نگارندگان.

به شماره ۱۹۳۲ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است (تصویر شماره ۱). شهر آباده در دشت سرد آباده در استان فارس قرار گرفته است که در میان رشته کوه های زاگرس و با منابع آب کافی و بارش برف و یخبندان در زمستان همراه است (اسلامی، ۱۳۵۳). تیمچه صرافیان در دوره قاجاریه بنا شده است؛ اما بر خلاف گفته اسلامی، با توجه به قرارگیری تیمچه مذکور در کهن ترین بخش آباده (قلعه کهنه) که مربوط به قبل از قاجار است و اشاره جمشید صداقت کیش در کتاب «شاه اسماعیل سوم و تاسیسات زندیه در آباده» مبنی بر رونق اقتصادی این شهر در زمان حضور شاهزاده صفوی برای گذران دوران تبعید- شاهزاده صفوی توسط کریم خان زند در سال ۱۱۸۰ ه.ق تبعید شده است- (صداقت کیش، ۱۳۹۰)؛ به نظر می رسد که تیمچه صرافیان پیش از شکل گیری دوره قاجار و در زمان شکل گیری زندیه احداث شده باشد؛ بنابراین احتمال اینکه تیمچه صرافیان مربوط به دوره قاجار باشد بسیار ضعیف به نظر می رسد.

تیمچه صرافیان در میانه بازار کهنه شهر آباده واقع است. این تیمچه را می توان یکی از بزرگترین تیمچه های شامل فضای مرکزی غیر مسقف دانست. طاق ورودی تیمچه صرافیان دارای گچ بری های

تصویر ۲. نمای طبقات همکف و اول از درون حیاط تیمچه صرافیان؛ ماخذ: نگارندگان.

تصویر ۳. نمایی از داخل رواق پیرامونی حیاط تیمچه در طبقه همکف؛ ماخذ: نگارندگان

زیبایی است. طرح ساختمان آن با تیمچه مسعودی آباده که حدودا در مقابل آن در حاشیه بازار قرار گرفته است، تفاوت کلی دارد و دارای وسعت بیشتری است. بر روی بام دالان ورودی دو بادگیر زیبا بنا شده که هشت پنجره مشبک با گچ بری بر روی آن دیده می شود. حجره های داخل تیمچه دو طبقه است و کف آن به همان صورت اولیه سنگفرش به جای

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

تصویر ۴. نمایی از طبقات همکف و اول تیمچه ناسار؛ ماخذ: نگارندگان.

خـود باقی اسـت. در داخـل و انتهای حیاط سـه حوض سـنگی در مجـاور هم قـرار دارند. پـلان تیمچه مذکور چهـار ضلعـی اسـت که در سـه ضلـع آن هجده سـتون آجـری وجـود دارد. تزئینـات تیمچـه صرافیـان شـامل گچ بـری، کاربنـدی و مقرنـس کاری های زیبـا در ایوان ورودی و دیگـر ایـوان هـا و قسـمت بـالای سـتون های آجـری و ازاره هـای سـنگی مـی باشـد (تصاویر شـماره ۲ و ۳). مصالـح بـه-کار رفتـه در آن عبارتند از: سـنگ، آجـر و گـچ. درهـای قدیمی ایـن تیمچه هنـوز به جای خـود باقـی اسـت. فضـای مرکـزی غیر مسـقف تیمچه در تـرازی پاییـن تـر از رواق پیرامونـی آن و حجـره هـا قرار دارد.

۳،۲. تیمچه ناسار

تیمچـه ناسـار در دوره قاجـار در شـهر سـمنان کـه در منطقـه ای بـا آب و هـوای گـرم وخشـک قـرار گرفتـه، سـاخته شـده اسـت. دراصـل بنـای تیمچـه دخـل وتصرقـی دیـده نمـی شـود. این بنـا بشـماره ۵۶۵۶ در تاریـخ ۱۳۸۰/۱۲/۲۵ در فهرسـت آثار ملی ثبت گردیده اسـت. تیمچـه در گوشـه جنـوب شـرقی تکیـه ناسـار مربـوط بـه بافـت تاریخـی شـهر و راسـته بازار سـمنان واقـع شـده اسـت (تصویـر شـماره ۴). پـلان تیمچـه بر پایه مربع مسـتطیل و در ۲ اشـکوب بنا شـده که در هر طبقـه دارای چندیـن اتـاق و حجـره مـی باشـد. دور تا دور حیـاط تیمچـه را اتاق های سـه دری نسـبتا بزرگی احاطـه کـرده اسـت (تصویـر شـماره ۴). ارتبـاط طبقه همکـف و اول بـا پلـکان برقـرار مـی گـردد. طبقـه اول نیـز دارای اتاقـک هـای متعـددی اسـت. برخـی از اتاق هـای طبقـه اول مشـرف بـه حیـاط تکیه مجاور اسـت. همچنیـن برخـی اتـاق هـا دارای درهایـی سـت مرتبط بـا بالکـن هـای پیرامـون تکیـه کـه در زمـان مراسـم سـوگواری بـه منظور اسـتقرار زنان اسـتفاده می شـود. در سـمنان تکیـه ناسـار نیـز یـک فضای عمده شـهری محسـوب مـی شـود (تصویـر ۵) (کیانـی، ۱۳۷۹، ص ۱۵۸).

ایـن تیمچـه دارای قدمتـی حدود ۱۵۰ سـال اسـت. در ایـن تیمچـه کار تجارت انواع و اقسـام مایحتـاج مردم از قبیـل برنـج، آرد، قنـد، چـای و غیره صـورت می گرفته اسـت. مصالـح اصلـی بـه کار رفتـه در تیمچه خشـت و گل اسـت و در بعضـی نماها آجر به کار رفته اسـت. هم اکنـون ایـن بنا بعنـوان انبار برخی از کسـبه بـازار مورد اسـتفاده قـرار می گیـرد. این تیمچه در محـدوده حریم راسـته بـازار سـمنان قـرار گرفتـه اسـت (محمدخانـی، ۱۳۸۰). تیمچـه ناسـار اگرچـه دارای فضـای مرکـزی محـدودی اسـت امـا در زمـان مراسـم هـای آئینـی در کنـار تکیـه ناسـار بـه عنـوان فضـای شـهری در بـازار سـمنان ایفـای نقش مـی کند.

تصویر ۵. تکیه ناسار ماخذ: فرخنده، ۱۳۷۸.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

۳،۳. تیمچه سرباز

تیمچـه سـرباز، از گونـه هایـی با فضـای مرکـزی بدون سـقف، در بـازار قزویـن اسـت. نام سـرباز هم بیشـتر به همیـن دلیل برای آن اسـتفاده شـده اسـت. این تیمچه در خیابـان امـام خمینـی و در مجموعه بازار در شـمال قیصریـه قـرار گرفتـه اسـت کـه از غـرب بـه بزازهـا، از جنـوب بـه قیصریـه و بـه فاصلـه اندکـی از تیمچـه سرپوشـیده محـدود می شـود. ایـن بنـا یکـی از آثـار ارزشـمند دوره صفـوی در مجموعـه بـازار اسـت کـه به تنهایـی نیز واجـد ارزشـهای فرهنگی، تاریخـی و دارای معمـاری سـنتی و خاصـی می باشـد. این بنـا در تاریخ ۷۸/۶/۲ بـا شـماره ثبتـی ۲۴۰۸ در آثـار ملـی ایـران به ثبـت رسـیده اسـت (فرخنـده، ۱۳۷۸). بنـای تیمچـه سـرباز بـه همـراه سـرای رضـوی و تیمچـه سرپوشـیده کـه در طرفیـن قیصریه شـیخ الاسـلام قرار گرفتـه اند، بـه دسـتور یـک نفـر و بـه احتمـال قـوی بـه امـر شـاه طهماسـب صفوی سـاخته شـده انـد. با توجه بـه اینکه مسـجد النبـی نیز بـه بناهای فوق پیوسـته انـد، به نظر مـی آیـد که تمامی آن هـا برای تامین هزینه مسـجد و تعمیرات آن احداث شـده باشـند. اگرچـه در ظاهر بانی سـاخت مسجد، فتحعلیشـاه قاجار بوده و این بناها جزء آثـار دوران قاجـار شـمرده مـی شـوند، ولی بـه احتمال قوی سـابقه سـاخت بناهـای فـوق بـه دوران صفویه باز مـی گـردد. در سـیاحتنامه شـاردن نیز اشـاره شـده که مسجدشـاه در زمان شـاه اسـماعیل صفوی بنـا گردیده و در دوران قاجار اقدام به تعمیر آن شـده اسـت (محمد مـرادی و دسـتمالچیان، ۱۳۸۴، ص ۲۵۴).

لچکی هـای طـاق نمـای حجره هـای تیمچه سـرباز آن بـا کاشـی های زرد و صورتـی که نمایشـگر صحنه های شـکار، گل و بوتـه و پرنـدگان انـد، تزئیـن گردیده انـد. در هـا نیـز دارای ارسـی هـای چوبی بسـیار زیبایی می باشـند (ایزدنیـا و نجـف آبـادی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۶). ایـن تیمچـه دارای حیـاط مربـع شـکل اسـت کـه پیـش از ایـن سـنگفرش بـوده و هم اکنون بیشـتر آن با سـیمان پوشـش داده شـده اسـت. حجـره هـا در دو طبقـه گرداگـرد حیـاط قـرار گرفتـه اسـت و حجـره هایی که در تقاطـع اضـلاع قرار دارند بصورت سـه گوش سـاخته شـده انـد. پایـه بنای حجـره ها تـا ارتفاع ۱ متـر از کف حیـاط با پوشـش سـیمان و در بالا آجری اسـت. برخی حجـره هـا دارای درهای ارسـی (۳ دری) زیبا و در طاق نما دارای قاب هلالی شـکل اسـت کـه دارای تزئین گره چینـی بـا چوب می باشـد. حجـره های ضلـع جنوبی و شـرقی در طبقـه همکف بـدون کاربری و بقیـه بصورت انبـار کالا دارای کاربـری مـی باشـد. این تیمچـه دارای دو ورودی بـوده کـه یکـی در غـرب بنـا و دیگـری در ضلـع جنوبـی آن قـرار گرفته اسـت. ورودی غربی که به مجموعه بازار متصل گشـته اسـت. در داخل با تزیینات رسـمی بنـدی از ترکیـب آجـر وکاشـی بـوده وگنبدی مـدور وعـرق چینی شـکل دارد. طـاق نماهـای طرفین ایـن راهـرو بـا قـوس جناغی پوشـش داده شـده اسـت. حجـره هـا کـه در تقاطـع اضـلاع و در داخـل حیـاط تیمچـه قـرار گرفتـه انـد، بـه صـورت ۳ حجـره یا سـه ورودی بـا ۳ در چوبـی قـوس دار وکـم ارتفاع اسـت که در عمـق ۱ متـری سـاخته شـده انـد. پوشـش سـقف داخلـی ایـن حجره هـا از ترکیـب یـک کاسـه در مرکـز و تزئینـات رسـمی بنـدی بـا اسـتفاده از پاباریک هـا و هماهنگـی آجـر وکاشـی پذیرفته اسـت. نمـای خارجی دکان هـا در بخـش رخ بـام واتصال به طبقـه دوم دارای آجـر چینـی سـاده بصـورت عمـودی و بـا اسـتفاده از یـک ردیف کاشـی فیـروزه ای در بین آجرهاسـت. برای رسـیدن بـه طبقـه دوم این تیمچه ۶ راه پلـه وجود دارد کـه بـه عرض ۱ متـر و ارتفاع تقریبی ۳ متر اسـت. دارای دو قـوس اسـت که قـوس بالایی بصورت قـوس جناغی بسـته با تزیین کاشـیکاری اسـت و قوس داخلی هلالی شـکل مـی باشـد. داخل ایـن دو قوس بـا مقرنس کاری تزیینـی گچـی پرشـده اسـت. طبقـه دوم دارای ایـوان سرتاسـری بصـورت غلام گـردش بوده و سـقف ایوان بر سـتون هـای چوبی باریـک و سـاده ای اسـتوار گردیده که تعدادی از این سـتون ها در ضلع شـمالی باقیسـت. تعـدادی از حجـرات واقـع در ایـن تیمچه بصـورت انبار کالا و جنـس دارای کاربـری بـوده و برخـی حجـره هـا در طبقـه اول و مجموعـه حجـره ها در طبقـه دوم فاقد

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

تصویر ۷. ورودی تیمچه وکیل یزد از بازار خان؛ ماخذ: زارعی، ۱۳۸۱؛ تصویر ۸. حیاط تیمچه وکیل یزد ماخذ: زارعی، ۱۳۸۱

کاربری فعال می باشند (فرخنده، ۱۳۷۸).

۳،۴. تیمچه وکیل

این بنا در اواخر سلطنت احمدشاه در شهر یزد (دارای هوای گرم و خشک) بنا شده و بشماره ۷۷۸۴ در تاریخ ۱۳۸۱/۱۲/۱۷ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شده است. تعدادی ستون های سنگی شکسته و ناقص در حیاط تیمچه نشان از وجود حمامی است که پیش از ساخت تیمچه وجود داشته است. ورودی تیمچه در بازار خان می باشد (تصویر شماره ۷). سطح حیاط تیمچه از تراز بازار پایین تر است (تصویر شماره ۶). دور تا دور حیاط تیمچه اتاق هایی در دو طبقه ایجاد شده است (تصویر شماره ۸).

در پشت اتاق های ضلع شمالی انبار می باشد که دسترسی به آن از طریق راهروهایی مرتبط با حیاط صورت می پذیرد. مصالح به کار رفته در بنا خشت، گل، آجر و گچ می باشد. کف فضای مرکزی غیر

تصویر ۶. نمایی از حیاط مرکزی تیمچه وکیل یزد؛ ماخذ: زارعی، ۱۳۸۱

مسقف آجر فرش است. درهای چوبی تعویض و درهایی از جنس آهن کار گذاشته اند. سطح دیوار های دورتادور با آجر نماسازی شده است (زارعی، ۱۳۸۱). فضای مرکزی این تیمچه با توجه به قرار گیری در کنار محور اصلی بازار محل مناسبی برای برگزاری مراسم آئینی جشن و عزاداری می باشد. علاوه بر این می تواند موثر بر ارتقاء میزان تعاملات اجتماعی شهروندان یزدی باشد.

۳،۵. مقایسه تطبیقی تیمچه های غیر مسقف

فضای مرکزی تیمچه های غیر مسقف از جمله فضاهای شهری تجاری است که با توجه به ویژگی ها و قابلیت ها نیازمند تحلیل و مقایسه است. در این قسمت موقعیت، زمان احداث، نسبت سطوح فضاهای غیرمسقف به مسقف و نحوه ارتباط کالبدی تیمچه ها با محور اصلی بازار و دیگر فضاهای مجموعه بازار در شهر مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرد. دولت صفویه که نقش بسزایی در توسعه فرهنگ طراحی شهری در تاریخ پر از فراز و نشیب ایران ایفا نموده است. در حالی که میراث های طراحی شهری و معماری ماندگاری را برایمان به ارث گذاشت، در سال ۱۱۳۵ ه.ق. سقوط کرد (صداقت کیش، ۱۳۹۰، ص ۳۳). زمان ساخت تیمچه ها یا مربوط به اواخر دوره صفویه بوده است و یا دوران قاجار (نمودار شماره ۳). بر اساس مستنداتی که در مبانی نظری پژوهش پیش رو می توان ادعا نمود که ساخت تیمچه ها به دلیل شرایط اقتصادی ایران در دوره قاجار موردتوجه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

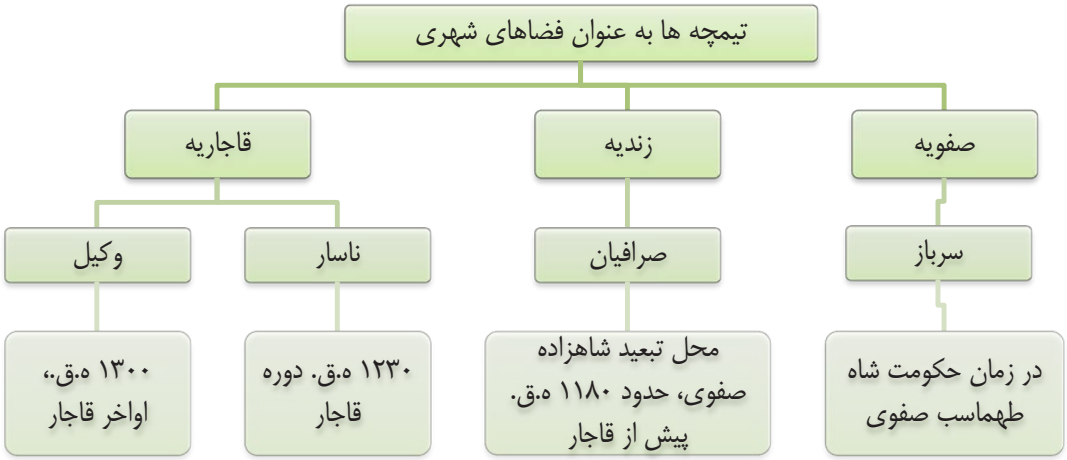
جدول ۱. مشخصات تیمچه های مورد مطالعه؛ ابعاد به صورت تقریبی و بر اساس مقیاس نقشه ها ذکر گردیده است (به غیر از تیمچه صرافیان)

	نام تیمچه	موقعیت استان/شهر	سال ساخت	مساحت فضای مرکزی*	طبقات	تصویر
غیر مسقف	**تیمچه سرباز**	قزوین/قزوین	دوره صفویه	حدود ۲۵۰ مترمربع	۲	
	تیمچه ناسار	سمنان/سمنان	قاجار-حدود ۱۲۳۰ه.ش	حدود ۳۰ متربع	۲	
	تیمچه وکیل	یزد/یزد	قاجار-حدود ۱۳۰۰ه.ش	حدود ۲۲۰ متربع	۲	
	تیمچه صرافیان	آباده/فارس	پیش از قاجار- حدود ۱۱۸۰ه.ق	حدود ۲۵۰ متربع	۲	

ویژه قرار گرفت. به ترتیب تیمچه سرباز، تیمچه صرافیان، تیمچه ناسار و تیمچه وکیل در دوره های صفویه، زندیه و قاجار بنا شده اند.

هر ۴ تیمچه غیر مسقف مذکور دارای ویژگی های مشترک و متفاوت از یکدیگر هستند. تعداد طبقات، وجود فضای مرکزی غیر مسقف، ارتباط حجره های تیمچه با محور اصلی بازار از طریق فضای مرکزی، و عمود بودن محور تیمچه بر محور بازار، از ویژگی های مشترک و نحوه توزیع کاربری در طبقات، نحوه اتصال تیمچه به محور اصلی بازار، نوع تزئینات، مصالح بکار رفته در ساخت بنا، اقلیمی که تیمچه در ان قرار گرفته، نسبت سطوح سرپوشیده به سرباز و زیربنای هر یک از تیمچه ها از جمله تفاوتهای آن هاست. به علاوه یکی از مهمترین نکات مشترک

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

نمودار ۳. ترتیب زمانی ساخت تیمچه های غیرمسقف؛ ماخذ: نگارندگان.

که بنا بر بررسی های محلی بعمل آمده در هر ۴ تیمچه وجود داشته، استفاده از فضای حیاط مرکزی (غیرمسقف) تیمچه برای مراسم سوگواری و جشن می باشد. این قابلیت با اراده کسبه حجره های هر تیمچه عملی می شده است و جالب آنکه در هنگام برگزاری مراسم سوگ و شادی حجره ها تعطیل شده و کاربری تخصصی تجاری به فرهنگی- مذهبی تبدیل می گردیده است. اراده کسبه یک تیمچه برای تغییر کاربری موقت تیمچه در زمانی خاص، نشانگر مشارکت اجتماعی مطلوب و خودجوشی آنان است. این مهم یکی از امتیازات مثبت یک فضای شهری و به طور کلی بازار است. این نوع انعطاف در عملکرد به بنای تیمچه این امکان را می دهد که همواره پویا و سرزنده باشد و نه تنها صرفا یک مکان تجاری تخصصی، بلکه مکانی فرهنگی- مذهبی باشد. عناصر کالبدی بازار همچون تیمچه ها بستری برای توسعه و شکل گیری سرمایه اجتماعی هستند. مراسمی که در این مکان به اجرا در می آید باعث تجمع مردم، همدردی و تعاملات اجتماعی می شود (پورجعفر، ۱۳۹۰، ص ۲۱۵). وجود سرمایه های اجتماعی در مکانی تجاری- تخصصی همچون تیمچه ضمانت کننده ماندگاری آن است. تیمچه های سرباز با توجه به وجود فضای غیرمسقف مرکزی، فضای نیمه باز (رواق پیرامون فضای مرکزی) و بسته (حجره ها و ورودی تیمچه)، نسبت به تیمچه های سرپوشیده دارای تنوع فضایی بیشتری هستند. یکی از بارزترین ویژگی های مشترک هر ۴ تیمچه عقب نشینی کالبدی در طبقه اول نسبت به همکف است که موجب کاهش محصوریت فضای حیاط مرکزی تیمچه ها شده است.

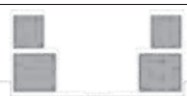
تیمچه صرافیان برخلاف ۳ تیمچه غیرمسقف دیگر، علاوه بر عملکرد تجاری در طبقه همکف و در طبقه اول دارای عملکرد اقامتی می باشد. قرارگیری تیمچه صرافیان در شهری که بر سر راه ارتباطی اصفهان و شیراز قرار دارد، می تواند یکی از علل موثر بر ایجاد عملکرد اقامتی در این تیمچه باشد.

* مساحت فضاهای مسقف و غیر مسقف در طبقه همکف تیمچه ها و در نتیجه، نسبتشان محاسبه گردیده است.

بنابراین مشاهده می شود که فضای مرکزی غیرمسقف تیمچه صرافیان نسبت به قسمت مسقف وسعت بیشتری را به خود اختصاص داده است. پس بزرگتر بودن نسبت مساحت فضای غیرمسقف مرکزی به فضاهای مسقف تیمچه صرافیان، در مقایسه با ۳ تیمچه دیگر نشان از اهمیت ویژه فضای مرکزی آن و پتانسیل مطلوب آن به عنوان یک فضای شهری تجاری- تخصصی و فرهنگی-مذهبی است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

جدول ۲. مقایسه تطبیقی کاربری ها در طبقات، ماخذ: نگارندگان.

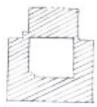
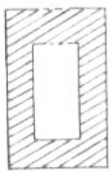
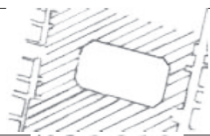
نام تیمچه	پلان/مقطع	کاربری در طبقات	تصویر	موقعیت
تیمچه صرافیان		 در طبقه همکف کاربری تجاری و در طبقه اول اقامتی است.		
تیمچه ناسار		 در طبقات همکف و اول کاربری تجاری است.		
تیمچه سرباز		 در طبقات همکف و اول کاربری تجاری است.		
تیمچه وکیل		 در طبقات همکف و اول کاربری تجاری است.		
راهنما	محور بازار	تیمچه	کاربری اقامتی	کاربری تجاری

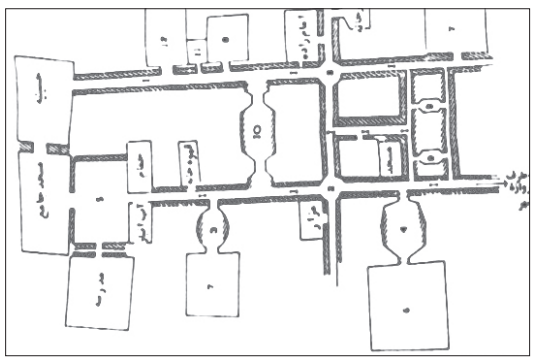
۳،۶. سلسله مراتب فضایی:

بـازار در شـهر ایرانـی دارای عناصـری اسـت که همگی علـی رغـم تفـاوت ها بر اسـاس سلسـله مراتـب فضایی مشـخص حـول محـور اصلـی بـازار قـرار گرفتـه انـد (تصویـر شـماره ۹).

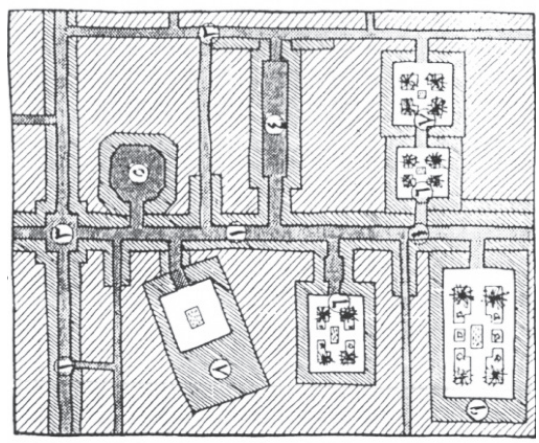
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

جدول ۳. مقایسه تطبیقی نسبت مساحت فضای مسقف و غیر مسقف در تیمچه ها؛ ماخذ: نگارندگان.

نام تیمچه	پلان متشکل از فضای مسقف و غیر مسقف	نسبت فضای غیر مسقف مرکزی به مسقف*
ناسار		۰/۲۹
صرافیان		۰/۳۷
سرباز		۰/۱۴
وکیل		۰/۱۴

۱- راسته اصلی، ۲- راسته فرعی، ۳- چهارسوق، ۴-دالان، ۵- تیمچه، ۶- سرا (خان)،۷- خانبار

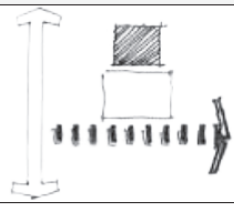
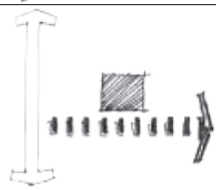
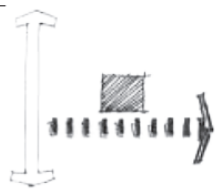
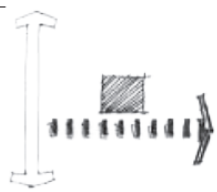

تصویر ۹. سلسله مراتب فضایی بازار و موقعیت تیمچه در آن؛ ماخذ: سلطان زاده، ۱۳۷۲

در ایـن سلسـله مراتب تیمچه ها معمـولا بعنوان فضای مکـث حـد فاصل محـور اصلی بازار و سـرای قـرار دارند و یـا اینکـه خـود تیمچه به تنهایـی از محور اصلـی بازار منشـعب مـی شـود و بـه سـرای هـم ختـم نمی شـود. بـرای نمونـه تیمچـه صرافیـان از نمونـه تیمچـه هایـی اسـت کـه در کنـار بـازار بنـا شـده اسـت و هیـچ گونـه سـرایی پیرامـون آن قـرار نـدارد. البتـه در نمونـه هایی همچـون تیمچـه ناسـار، تیمچـه بواسـطه تکیـه ناسـار بـه بـازار متصـل می گـردد. همـان گونـه که بیان شـد تیمچـه هـا از یک سـو بـه محور بـازار و از سـویی دیگر بـه سـرا یا بارانداز متصل می شـوند. امـا در برخی موارد بـا توجـه بـه نوع کاربـری تجـاری تخصصـی، تیمچه به سـرا متصل نیسـت. برای نمونـه، تیمچه صرافیـان آباده بـه دلیل کاربـری تخصصی خاص خـود دارای یک درب ورود و خـروج اسـت. و بـه سـرا یـا بارانـداز راه ندارد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

جدول ۴. مقایسه سلسله مراتب فضایی دسترسی به تیمچه؛
ماخذ: نگارندگان.

نام تیمچه	سلسله مراتب فضایی
ناسار	
وکیل	
سرباز	
صرافیان	

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Automn 2015

۴. نتیجه گیری و جمعبندی

از مطالعـات و تحلیـل هـای صـورت گرفتـه در ایـن پژوهـش نتایـج زیـر اسـتنتاج مـی شـود:

در ارتبـاط با دسـته بندی کلـی زمان احـداث تیمچه ها بعنوان فضاهایی شـهری: آگر چه در بسـیاری از مطالب منتشـر شـده کلیه تیمچه ها را به دوران قاجاریه نسبت داده انـد؛ لیکن چنانچه از اسـناد مکتـوب به جای مانده کـه در متـن مقالـه به آن اشـاره گردید و محل اسـتقرار تیمچـه های غیرمسـقف همچون تیمچه سـرباز قزوین (اسـتقرار اولیـه در زمـان حکومـت صفـوی) و تیمچـه صرافیـان در آبـاده (محـل تبعیـد شـاهزاده صفـوی و اوایـل دوره زندیـه) بر می آیـد، به جرات میتـوان اظهار کـرد که: تاسـیس، برنامه ریـزی، طراحی و آغـاز احداث تیمچـه هـای غیر مسـقف در دوره های صفویـه و قاجار بـوده اسـت. با توجه بـه وجود تیمچه های غیر مسـقف بررسـی شـده در ایـن پژوهـش، همچون: تیمچـه های صرافیان در آباده، تیمچه سـرباز در قزوین، تیمچه ناسار در سـمنان و تیمجه وکیل در یـزد، گفته برخی مقالات پیشـین که کلیـه تیمچه هـا را فضاهای سرپوشـیده بر شـمرده اند، صحیح نمی باشـد. همچنیـن، در ارتباط با

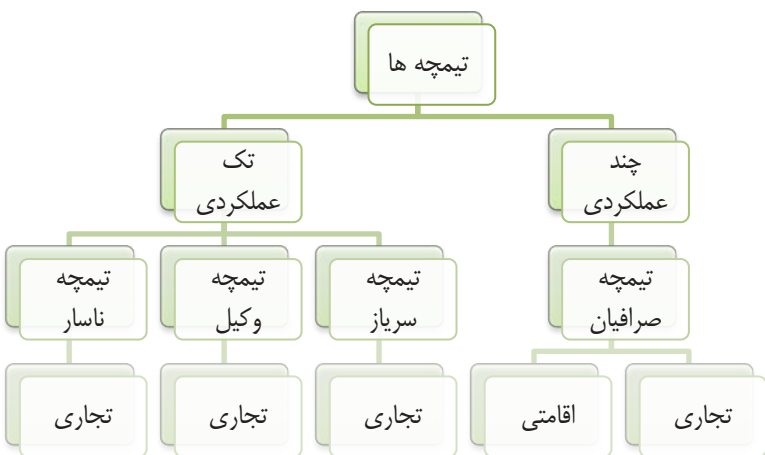
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

اظهارات ذکر شده در مقالات منتشر شده پیشین که تنها اقلیم را در مسقف بودن تیمچه ها موثر دانسته اند، نتایج حاصل در این پژوهش نشان می دهد که، در کنار ابعاد اقلیمی، ابعاد اقتصادی و اجتماعی (توان اقتصادی و برنامه های اجتماعی مذهبی) نیر در احداث تیمچه های غیر مسقف نقش موثری ایفا نموده اند. بدون شک قرار گیری همه تیمچه ها در کنار محور بازار و عمود بودن محور تقارن آن ها بر محور بازار وجه مشترک آن هاست. به جز مواردی اندک همچون تیمچه ناسار که بواسطه تکیه ناسار به بازار متصل می شود. شایان ذکر است که: در میان تیمچه های غیر مسقفی که در این مقاله بررسی شد، تیمچه صرافیان با توجه به کاربری تخصصی تجاری و پتانسیل برگزاری مراسم فرهنگی- مذهبی در سطح شهر، دارای کاربری اقامتی دائم نیز بوده است (نمودار شماره ۴). بنابراین تیمچه صرافیان با دارا بودن کاربری اقامتی در طبقه اول و کاربری تجاری در همکف از دیگر نمونه های مورد بررسی متمایز می باشد. تیمچه مذکور با توجه به نوع کاربری تجاری تخصصی که داراست، به سرا و یا باراندازی به طور مستقیم مرتبط نبوده و تنها یک درب ورود و خروج دارد. تیمچه صرافیان را می توان نمونه تیمچه ای منحصربفرد و فضایی شهری و طراحی شده در سطح یک شهر کوچک دانست.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Automn 2015

منابع و ماخذ

- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۷۴)، ریشه شناسی (اتیمولوژی)، تهران، ققنوس.
- اسلامی، الله قلی (۱۳۵۳)، گزارش ثبت تیمچه صرافیان در فهرست آثار ملی کشور (شماره ثبت: ۱۹۳۲)، معاونت پژوهشی میراث فرهنگی استان فارس، آباده.
- امیرخانی، آرین و بقایی، پرهام و بمانیان، محمدرضا (۱۳۸۸)، بررسی دگرگونی تناسبات حاکم بر تیمچه های ایران در دوران قاجار، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۷، بهار ۸۸، صص ۴۸-۳۹، تهران.
- انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ سخن، چاپ اول، انتشارات سخن، تهران.
- ایزدنیا، میترا و نجف آبادی، سکینه، (۱۳۹۲)، بررسی بافت بازار و تاثیرات اجتماعی آن(نمونه موردی: بازار قزوین)، فصلنامه سازمان نظام مهندسی ساختمان قزوین، ش ۴۳، تابستان ۱۳۹۲، قزوین.
- بلاغی، عبدالحجه (۱۳۸۶)، گزیده تاریخ تهران، تهران.
- زارعی، ابوالقاسم (۱۳۸۱)، گزارش ثبت تیمچه وکیل در فهرست آثار ملی کشور (شماره ثبت: ۷۷۸۴)، معاونت پژوهشی میراث فرهنگی استان یزد، یزد.
- پورجعفر، محمدرضا (۱۳۹۱)، گونه شناسی فضاهای

نمودار ۴. دسته بندی عملکردی تیمچه های غیرمسقف؛ ماخذ: نگارندگان.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

شـهری، جـزوه نظریه ها در طراحی شـهری، دانشـکده هنـر و معماری دانشـگاه تربیت مـدرس، تهران.
- پورجعفـر، محمدرضـا و پورجعفـر، علـی (۱۳۹۲)، تیمچـه هـا بـه عنـوان فضاهای شـهری تکیـن طراحی شـهری ایرانی-اسـلامی بـا تاکید بـر تیمچه بـزرگ قم، همایـش ملـی الگـوی معماری و شهرسـازی اسـلامی- ایرانـی، قم.
- پورجعفـر، محمدرضا و پورجعفـر، علی (۱۳۹۰)، نقش سـرمایه اجتماعی در وضعیت اقتصادی بازارهای سـنتی ایـران، فصلنامـه مدیریـت شـهری (ویـژه نامـه اقتصـاد شـهری)، بهـار ۱۳۹۰، ش ۲۷، تهران.
- پیرنیا، محمدکریم (۱۳۸۲)، سـبک شناسـی معماری ایرانـی، تدویـن غلامحسـین معماریـان، چـاپ دوم، انتشـارات پژوهنـده، تهـران.
- رفیعـی سرکشـی، بیـژن و رفیـع زاده، نـدا و رنجبـر کرمانـی، علـی محمـد (۱۳۸۲)، فرهنـگ مهـرازی (معمـاری) ایـران، چـاپ اول، انتشـارات مرکز تحقیقات سـاختمان و مسـکن، تهـران.
- سـامانی، قدسـیه (۱۳۸۹)، بررسـی معیارهای طراحی شـهری بازارهـای سـنتی و بـه کارگیـری آن هـا در طراحی فضاهای شـهری معاصر، پایان نامه کارشناسـی ارشـد شهرسـازی، دانشـکده هنـر و معمـاری دانشـگاه تربیـت مـدرس، تهران.
- سـلطان زاده، حسـین (۱۳۷۲)، برخـی از خصوصیات شهرسـازی و معمـاری بازارهای ایـران، مجموعه مقالات سـمینار بازار در فرهنگ و تمدن جهان اسـلام، دانشگاه تبریز.
- سـلطانیه، فرخنـده (۱۳۷۸)، گـزارش ثبـت تیمچـه سـرباز در فهرسـت آثـار ملـی کشـور (شـماره ثبـت: ۲۴۰۸)، معاونـت پژوهشـی میـراث فرهنگـی قزویـن، قزویـن.
- صداقت کیش، جمشـید (۱۳۹۰)، شـاه اسماعیل سوم و تاسیسـات زندیـه در آبـاده، انتشـارات آونـد اندیشـه، بنیاد فارس شناسـی، شـیراز.
- قبادیان، وحید (۱۳۸۴)، بررسـی اقلیمی ابنیه سـنتی ایران، چاپ سـوم، انتشـارات دانشـگاه تهران، تهران.
- قربانـی، کریـم (۱۳۸۲)، احیـاء و سـاماندهی فضاهای تجاری/سـنتی شـهری، پایـان نامـه کارشناسـی ارشـد شهرسـازی، دانشـکده هنـر و معمـاری دانشـگاه تربیت مـدرس، تهران.
- کیانـی، محمـد یوسـف (۱۳۷۹)، معماری ایـران دوره اسـلامی، سـازمان مطالعـه و تدوین کتب علوم انسـانی دانشـگاه ها (سـمت)، تهران.
- محمدخانـی، احمـد (۱۳۸۰)، گـزارش ثبـت تیمچـه ناسـار در فهرسـت آثـار ملـی کشـور (شـماره ثبـت: ۵۶۵۶)، میـراث فرهنگـی اسـتان سـمنان، سـمنان.
- محمدمـرادی، اصغـر و دسـتمالچیان، محمدجـواد (۱۳۸۴)، پیشـنهاد روشـی بـرای آسـیب شناسـی تـک دانـه هـای بـازار؛ نمونه مـوردی: تیمچـه سـرباز در بازار قزویـن، مجلـه اثـر، ش ۳۹ و ۳۸، تهـران.
- معیـن، محمـد و شـهیدی، جعفـر (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخـدا، چاپ دوم، انتشـارات دانشـگاه تهـران، تهران.
- همای شـیرازی اصفهانـی، جلاالدیـن (۱۳۸۴)، کتاب تاریـخ اصفهان، چاپ اول، موسسـه نشـر همـا، تهران.
- وفایی، سـمانه و فربود، فرینـاز (۱۳۹۰)، جایگاه عنصر تزئینـی تیمچـه بـزرگ بـازار قـم در عصر قاجـار، کتاب ماه هنـر(۱۶۱)، تهران.
• Edgu, Erincik, Unlu, Alper, Şalgamcioglu, Mehmet Emin, Mansouri, Ashkan, (2012). Traditional Shopping: A Syntactic Comparison of Commercial Spaces in Iran and Turkey, Eighth International Space Syntax Symposium, Chile.
• Rotblat, H. J. (1975). "Social organization and development in an Iranian provincial bazaar" Economic Development and Cultural Change 23(2).
• Tehrani, F. and Aynechi, s. and HoseiniFoojerdi, F., (2012), Organizing plan of Amir Sara and Timcheh Complex, Journal of Basic and Applied Sientific Research.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-10-31]